

УМІННЯ ДІАЛОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Васьківська Олена,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри публічного управління та адміністрування Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

Діалог є природним середовищем розвитку особистості. Відсутність або дефіцит діалогічного спілкування може спричинити різні недоліки в особистісному розвитку, як наслідок – накопичуватимуться проблеми взаємодії з оточуючими людьми, з'являться серйозних складнощі в умінні адаптуватися за мінливих життєвих ситуацій.

Уміння діалогічного спілкування ми розглядаємо як чинник розвитку сукупності різних видів знань, умінь і навичок, які необхідні для життєдіяльності. Однак, людина новітньої доби повинна не лише оперувати знаннями, володіти вміннями та навичками мовної поведінки, а й бути компетентною у сфері ведення перемовин, налагодження діалогу культур. Тобто, випускника закладу загальної середньої освіти слід навчати самостійному набуттю вмінь діалогічного спілкування, використовуючи умови освітнього середовища.

Відповідно до сучасних вимог, що висуваються до здобувачів загальної середньої освіти, потрібно навчати їх не тільки мовних засобів для одержання й передачі інформації, а й самого процесу одержання і передачі інформації. На думку Л. Озадовської, мова як засіб комунікації набуває особливого значення в контексті діалогу – «для того, хто говорить, акт мовлення заново представляє дійсність, а для того, хто слухає, він відтворює цю дійсність. Саме в мові і через мову людина і суспільство взаємно детермінують одне одного: опановуючи мову, людина входить у суспільство, стає одним з його членів¹ (с. 11)».

Особливість навчання у випускних класах закладів загальної середньої освіти – це орієнтація на розвиток й удосконалення комунікативних, стилістичних, риторичних умінь, культури мовлення і спілкування. Цьому сприятиме спеціальне конструювання навчального дидактичного матеріалу, системи уроків, методичних рекомендацій до їх проведення.

Розглядаючи питання формування вмінь діалогічного спілкування, слід підкреслити принципи демократизації і гуманізації суб'єкт-суб'єктного навчання мови, зміст яких у здійсненні співпраці педагогічного працівника та здобувача освіти з метою досягнення визначеної мети, створення умов для творчого розвитку усіх суб'єктів освітнього процесу в

атмосфері співтворчості. Взаємозв'язок навчання, виховання та розвитку особистості має забезпечувати гармонійну реалізацію основних загально-освітніх функцій навчального предмета і формування успішної, комунікативно активної особистості здобувача освіти. Якщо говорити про діалог як метод навчання, то доцільно вдаватися до принципу органічного поєднання навчання мови й мовлення як засобу мовленнєвої діяльності, змісту та форм її, що означає вивчення мови як засобу здобуття знань з інших галузей пізнання і досягнення основної освітньої мети.

Щоб оволодіти умінням діалогічного спілкування, здобувачам освіти не достатньо навчитися запитувати і відповідати, для цього потрібні специфічні вміння. Кожен із співрозмовників повинен володіти достатнім запасом функціонально різноманітних реплік, які забезпечують здатність вступати в спілкування, припиняти і відновлювати його, вести свою стратегічну лінію у спілкуванні; враховувати зміни у складі учасників розмови; поведінку партнерів залежно від зміни ситуації тощо.

У ході діалогічного мовлення кожного з учасників контакту доводиться розв'язувати низку завдань психологічного характеру, а саме: пам'ятати все, що сказав співрозмовник під час контакту, і все, що сказав сам; миттєво оцінити всю інформацію, отриману до початку своєї мовленнєвої партії; вміти вчасно вставити своє слово (не порушуючи при цьому прийнятих правил спілкування; стежити за правильністю мовної форми, в яку перетворюють думки; слухати своє мовлення, щоб контролювати його нормативність і, якщо потрібно, внести у вже проголошену частину фрази відповідні зміни і поправки; вміти вилучати інформацію із ситуації спілкування, враховуючи і паралінгвістичні засоби (жести, міміку), до яких вдається співрозмовник² (с. 13).

Формування діалогічних умінь майбутніх студентів залежить, передусім, від форм і методів навчання, які вчитель закладу загальної середньої освіти використовує під час навчального процесу. Педагогічний працівник активно залучаючи учня до пошуку нової інформації, мотивує його до прояву ініціативи і самостійності. Для випускників старшої школи, які є активними суб'єктами освітнього процесу, важливо вміти правильно висловлювати свої думки, долати сором'язливість, оцінювати ситуацію спілкування, вміти вдаватися до нестандартних рішень, творчо мислити³ (с. 55). Тож учитель слід бути добре підготовленим до уроку, володіти вміннями використовувати велику кількість наочного матеріалу, проводити нестандартні уроки, наводити приклади з життя. Це стимулюватиме учнів до глибшого сприйняття матеріалу, викличе інтерес до нових тем і бажання освоїти новий матеріал. М. Кларін вважає, що «діалогічна особистісна позиція вчителя є сутнісною рисою навчального діалогу (дискусії). Вона реалізується за спеціально організаційним зусиллям, які докладає вчитель, і він задає тон обговоренню, дотримання його правил усіма учасниками⁴ (с. 127).

Формуючи діалогічні вміння здобувачів загальної середньої освіти, учитель має на кожному уроці створювати ситуації, які змушують говорити, спонукають до вираження думки; це може бути як відповідь на запитання з теми, так і обговорення життєвих ситуацій. Також потрібно широко використовувати роботу з діалогом-зразком, який має бути орієн-

тований на ознайомлення із зразками, відпрацювання мовної взаємодії комунікантів, оперування мовним матеріалом у діалогічному мовленні, виконання різних перетворень тексту діалогу.

Формування умінь діалогічного спілкування є особливою формою спільної діяльності учнів і вчителя, є взаємодією смислових позицій суб'єктів освітнього процесу, як результат – здобуваються нові знання для збагачення світогляду. І здобуваються вони не за єдиним шаблоном чи зразком, а завдяки інтерактивній педагогічній системі, «за якої кожна окрема дитина отримує невичерпні можливості для повної самореалізації закладених у ній покликань, здібностей і неповторного таланту <...> Нова людина повинна вміти (а головне – хотіти!) працювати, творити добробут, мир і красу, аналізувати свої вчинки не абстрактно, а конкретно, зважаючи на інших людей, а також розуміти кожного, сприймати його таким, яким він є. Одне слово, мусить бути передусім розумним дипломатом»⁵ (с. 28).

Для майбутніх студентів уміння діалогічного спілкування уможливить безболісне, якісне входження у світ вищої освіти, у самостійне життя, де вміння налагоджувати особистісні і в майбутньому професійні стосунки з іншими є важливими й невідворотними аспектами активної і позитивної життєдіяльності.

¹ Озадовська Л. В. *Парадигма діалогічності в сучасному мисленні* : монограф. Київ : ПАРАПАН, 2007. 164 с.

² Скалкін В. Л. *Обучение диалогической речи (на материале английского языка)* : пособие для учителей. Київ : Рад. школа, 1989.

³ Васьківська Г. О. Формування комунікативної компетентності старшокласників на основі засвоєння системи знань про людину. *Українська мова і література в школі*. 2012. № 2. С. 52–57.

⁴ Кларин М. В. *Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических процессах*. Москва : Арена, 1994. 221 с.

⁵ Русалкіна Л. М., Косянчук С. В. Засоби риторики як основа особистісного зростання учнів. *Українська мова і література в школі*. 2009. № 8. С. 28–31.